

ELEKES ÉVA

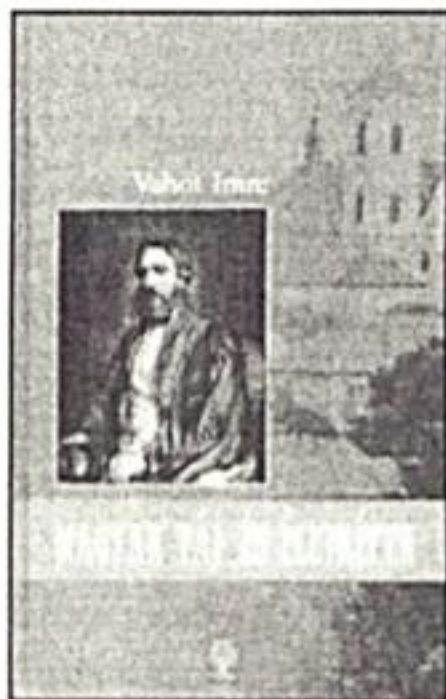
Vahot Imre: Magyar táj- és életképek

Gondolatok egy könyv kapcsán

Az idei Gyöngyösi Könyvhét meglepetés könyvét tartom a kezemben. Földi küldte földinek... mert tudja róla, úgy szereti Balassagyarmatot, hogy harmincöt esztendő múltával sem feledi Gyöngyöst és a Mátrát...

A könyvet mohó kíváncsisággal olvastam végig és azóta is naponta belebelelapozok. Próbálom pótolni a Vahotokra, valamint a „szabadalmazott” mezővárosra (Gyöngyösre) vonatkozó irodalmi történelmi ismeret hiányosságait. Vachott Sándor „régis ismerős”, tananyag volt a gyöngyösi gimnáziumban. A róla elnevezett utcában is sokszor jártam sietősen, vagy éppen andalogva, amikor még Gyöngyösön laktam.

És tessék! A napokban megérkezik egy másik Vahot írásaiból szerkesztett könyv, mely tele van jobbnál-jobb olvasnivalóval. Az *Utószóból* megtudható, hogy a gyöngyösi Fülöp Lajos nyelvész, etnográfus és a városhoz érzelmileg kötődő Lisztóczy László irodalomtörténész közös irodalmi vállalkozásáról van szó. Évekkel ezelőtt elhatározták – sok közös kutatómunkájuk során –, hogy számba veszik Gyöngyös irodalmi örökségét és annak gyarapítását folytatják... Választásuk a méltatlanul agyonhallgatott Vahot Imre és

Vachott Sándorék hatalmas életművére esett. Bemutatójukat egy sorozatban tervezték meg.

Az első kötet már megjelent, 2005-ben. Vachott Sándor versei *Emlékeim* címmel. Eleven érdeklődés fogadta. A második kötet az idei könyvhéten került a gyöngyösi olvasók kezébe és csak nem régen az enyémbe is. *Magyar táj- és*

életképek a címe. A harmadik kötetet idén karácsonyra ígérik a Szerkesztők. Vachott Sándorné Csapó Mária költő emlékirataiból készülő válogatást azért várom személy szerint, én is nagy érdeklődéssel (és megelőlegezett rokonszenvvel), mert ő sem született gyöngyösi lányként vált Gyöngyös és a Mátra rajongójává és megverselőjévé...

Ez a mostani könyv, a *Magyar táj- és életképek* Vahot Imre gazdag életművéből készült nagyszerű válogatás. (A külső megjelenése is méltó a „belbecshez”...) Különös hangsúlyt kap benne – az irodalmár szerzőpáros személyes érintettsége okán – Gyöngyös szabadalmazott mezőváros története, a Mátra és Eger története.

Fülöp Lajosnak az értelmező, érző, kiváló bevezető tanulmánya és a közösen összeállított szó- és szólásmagyarázat, valamint Lisztóczy Lászlónak az összegező gondolatai, remek irodalmi

jegyzetei jól ötvözik a tudományos közvetítést az érzelmi ráhatással...

A könyv „főszereplője” az a Vahot Imre, aki Gyöngyösön született 1820. február 25-én, és meghalt Budapesten 1879. február 11-én és akit, nemcsak mint jogászt és írókat ismerhetünk meg, hanem mint egy igazi polihisztort (színműíró, színikritikus, szerkesztő, tudósító, újság- és könyvkiadó, honismereti író). Munkássága mellett az élete, személyisége is izgalmas tanulmány lehet azoknak, akiket a lélektani összefüggések is érdekelnek.

Emlékirataiból – örömmre – sokat idéz a könyv. Az önéletrajznak már az első mondata is kíváncsiságra és szeretetre hangol...

„Születtem az egyesült Heves és Szolnok megye igen népes középponti városában, Gyöngyösön, a bükk és tölgy koszorúzott agg Mátra-hegy tövében, a székelységhez hasonló palócok különös sajátosságú földjén, egy igen regényes és festői szépségű tájékon... itt – e bűvös-bájos tündérvárosban töltém gyermekéveim aranykorát.”

Ez a gondtalan, vidám gyermekkor csak 11 éves koráig tart, mert imádott édesanyjuk kolerában meghal. Édesapjuk is betegeskedik, ezért jogász rokonukhoz, Szontágh Samuékhoz kerülnek Eperjesre, a híres Evangélikus Líceumba. Később ugyanott, a Jogi Akadémián folytatják tanulmányaikat. Imre – kedves modorával, közvetlen természetével – hamar beilleszkedik és jó barátokra talál Sárossy Gyula, Kerényi Frigyes és Liszniai Kálmán személyében, akikkel később műkedvelő társaságot alakít. Lapot is szerkeszt *Eperjesi kurjancs* címmel – diákkorában.

Liszniai neve Nógrád megyei „ismerősként” köszön rám a könyv több oldaláról is... Balassagyarmathoz közeli Herencsényben élő barátaim büszkén

szokták emlegetni falujuk „híres szülöttét”, úgy is, mint „a tájnyelvi költészet egyik megteremtőjét”.

Az eperjesi tanulóévek daliás idők Imre számára, színházi és irodalmi érdeklődésével, kitűnő szervezőkészségével, „valamint szép, magyaros alakjával, délceg mazur táncával, a táncvigalmakban is ismeretes” – írja róla Jókai.

Joggyakornoknak Pestre kerül, ahol jól hasznosul sokoldalúsága. Ezekben az időkben a magyar színjátszás ügye foglalkoztatja. *Zách-nemzetség* című tragédiáját be is mutatják. Közben szembetegsége miatt külföldi gyógykezelésre szorul. A kezeléseket helyszíneiről, ottani tapasztalatairól, ausztriai, csehországi és németországi élményeiről tudósít. Gyógyulása után megnősül, egy orosz nemesi család lányát veszi el feleségül, és végérvényesen Pesten telepedik le. Mint újságíró, a hazai politikai események mellett a magyar művelődés, a magyar nyelv- és irodalom sorsa is foglalkoztatja. Sokat ír Bajza *Athenaeum*-ában, Garai Regélő *Pesti Divatjában*. Később meg is vásárolja tőle; a lap népszerűsége egyre nő. Vörösmarty javaslatára maga mellé veszi segédszerkesztőnek Petőfit, munkatársa lesz Tompa Mihály is, igaz, csak rövid ideig.

Számomra eddig nem volt ismert – de nagyon tetszik! –, hogy ekkor veszi meg Petőfitől *Kukorica Jancsi* című munkáját, és ő adja ki *János vitéz* címen. (Meg kell hagyni remek üzletember volt ez a mi Vahot Imrénk.)

Tudósításaival nagybátyja, Kossuth Lajos *Pesti Hírlapjában* is sokszor találkozni. Kossuth nézeteit bemutató írásai, valamint *Országgyűlési Almanachja*, és a *Nemzetőr* hazafias szellemisége miatt bebörtönzik. Lapjait betiltják.

Az önkényuralom idején is a nemzeti öntudat ébren tartására törekszik, a

Remény c. folyóirat alapításával pedig a magyar irodalmi élet újraindulását igyekeznek segíteni, akár csak az almanachok, képes naptárak, évkönyvek, füzetsorozatok kiadásával.

Sokat utazik Magyarországon is, főleg a Felvidékre, kedves szülőföldjére jár vissza szívesen és Erdélyben tesz hosszabb riportkörutat.

Gyöngyöst, a „szabadalmazott mezővárost” nemcsak kritikusan szemléli, hanem sok szeretettel, változtatni akarással, „modernizáló” szándékkal. Büszkén mutatja be plasztikus stílusban a polgárosodó szülő várost 1846-ban.

Például így: „A gyöngyösi középrend szépei igazi magyar lányok, kik a gazdaasszonykodást éppen úgy szeretik, mint a fényűzést, a katonákkal éppen olyan szívesen társalognak németül, mint a nem katonákkal magyarul. Könyveket s divatlapokat szívesen olvasnak – de csak ha kölcsönkapják azokat... Gyöngyös a csinosabban épült magyar mezővárosok sorába tartozik... ámbár számos egyenetlen utcáit, a szoros közöket... szabályozni, szépíteni kellene.

– Ritka mezővárosnak van oly derék laktanyája, mint milyen a gyöngyösi.

– A gyöngyösi kézművesek – kik legnagyobb szerencsével űzik a csizmadia, szűrszabó-, varga- és szűcs-mesterséget, s a durva posztó s pokróc készítését – már csak azért is igen eredetiek, mert az iparúzást föld- s különösen szőlőműveléssel kötik össze, s nagy részint éppen olyan jó kapások, mint milyen ügyes mesteremberek.

– Viseletük is eredeti – a lányok viselete: igen rövid szoknya, úgyhogy lábikrájuk, mint a tiroli nőknek, egészen kilátszik, fekete cipellő, kék harisnya, selyem nyakkendő, a hajfonadékban nagy selyem csokrok...

A gyöngyösi köznép általában véve jószívű, vidor, elmés, szorgalmas, büsz-

ke, bátor, tisztaságszerető, másrésről tékozló, csellemes (rafinírozott), macacs, vakbuzgó...

Igazi reformeri »fohász«: Kisdédóvó és takarékpénztár – jöjjön el a te országod Gyöngyösön is!”

A Mátráról szóló írásaiból is sok található a könyvben. Ahányszor idelapozok, mindig az az érzésem, hogy nem egyszerűen földrajzi helyről beszél, hanem egy „szent hegyről”, egy gyermekkori mesevilágról, az övéről..., az enyémről..., sokunkéről...

Eger története, A vár ostroma c. fejezetek erős történelmi tudatát, korrekt, érzékeny kor- és helyrajzi ismeretét tükrözik. Akár a többi városrajza, útirajza, táj- és természetleírása, népismerte is olyan hiteles korrajz, akár ma is használható és annyira eleven, színes, „praktikus”, hogy akár szociográfiai munkaként, bedekkerként is megállja a helyét.

„A hazai honismereti kutatások kezdeményezője és művelőjeként is értéket alkotott” – az irodalomtörténezzel szólva.

Bármelyik írásából idézhetnék, az egyik szemem mindig csak mosolyogna és mindig helyeselnék Jókainak, aki szerint: – Szép és eredeti humor volt munkáiban.

Vahot Imre nagy ívű, gazdag és színes írói pályájára büszkék lehetnek, nemcsak a gyöngyösiek, maga a magyar irodalom is...

Mégis életének utolsó éveit megrendüléssel és „miksáthos megértéssel” tölthetnek el, mivel politikai nézetei miatt többször bebörtönzik, lapkiadói tevékenységében akadályozzák, illetve a *Budapesti Képes Újságot* be is tiltják. Ekkor kerül teljes anyagi csődbe, vagyonát elkobozzák, kegydíját megvonják. Amikor megözvegyül, országos előadói, felolvasói körútra indul

Lisznyai Kálmán barátjával és másokkal. De a sikertelenség, szeretetlenség és a sok nélkülözés nemsokára őt is sirba viszi. (A Kerepesi úti temetőben nyugszik.)

Munkáiban tovább él. Ha ritkán is, kiadják írásait, ahogyan a Magyar Könyvterjesztő Vállalat is tette 1984-ben és 1985-ben. Megjelentette reprint sorozatában a *Magyar föld és népei eredeti képekben* (1846–47) és *Magyarország és Erdély képekben I–IV.* kötetben (1853–54).

A magyarság története, a magyar népélet, a magyar néphagyomány azért

érdekli, mert a magyarság fennmaradásának és fejlődésének éltető gyökerét látja ezekben.

„A Vahot írások 150 esztendő elmúltával is megőrizték érvényességüket és frissességüket. Hamar el is fogytak, ma már a folyóiratok reprint kiadása is ritka kincs az antikváriumainkban...” – írja Lisztóczy László.

Az az érzésem, hogy a most megjelent *Magyar táj- és életképek*re is hasonló sors vár...

Ezért ajánlom jó szívvel: keressük... olvassuk... szeressük... ezt a szép és hasznos könyvet.

N. TÓTH ANIKÓ

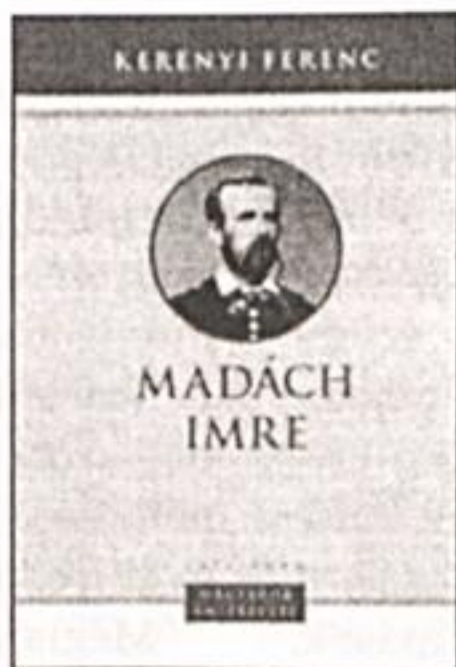
Madách, az ember

A pozsonyi Kalligram Kiadó a közelmúltban *Magyarok emlékezete* címmel sorozatot indított, melyben jeles elődeink életútját adja közre az újabb kutatások tükrében Margócsy István és Szörényi László gondos szerkesztői kézjegyével.

E sorozat második darabjaként látott napvilágot 2006-ban Kerényi Ferenc *Madách Imre* című munkája. Kerényi

Ferenc a felvilágosodás és reformkori magyar irodalom kutatója, emellett színháztörténettel is foglalkozik, Madách életműve pedig különösen kedves témája, amint ez publikációs tevékenységéből jól érzékelhető.

Műfaji értelemben életrajzot olvashatunk az újabb könyvben, mégpedig

egy csaknem négy évtizedes feltáró munka adatokban, tényekben bővelkedő, precíz eredményét. A biográfia nyolc fejezetben időrendben előrehaladva mutatja be a madáchi életút stációit. Rokonszenves módon minden fejezetcím egy-egy Madách-idézet, ami hangulati háttérrel biztosít. A nagyobb fejezetek alfejezetekre tagolódnak, meg-

könnyítve a tájékozódó olvasást.

A Madáchok családfájának bemutatásával indul a könyv (a 13. században), kitérve a név lehetséges magyarázataira is. Majd részletesen körülírja Madách Imre nevelődésének helyszíneit, meghatározó személyeit, a szellemi környezetet, különösen sok figyelmet szentelve

a pesti diákéveknek. Madách felnőtt életét a vármegyei hivatalnokoskodás, a közéleti szereplés határozza meg elsősorban, melyről jegyzőkönyvek, törvényhatósági akták, hivatali jelentések és magánlevelek adatai tanúskodnak. Külön fejezetben olvashatjuk a Madách-család tragikus sorseseeményeit a szabadságharc ideje alatt. Majd a magánéleti válság képei tárulnak fel, végül az utolsó évek tényei sorakoznak egymás mellé.

Milyen ember, jellem, lelkialkat, szellem képződik meg az új életrajzban? A hagyományban továbbörökített Madách-kép, mely egy magányos, a zajos társasági élettől félrehúzó, íróasztala fölé hajoló, befelé forduló, kizárólag a nagy műre összpontosító férfit ábrázol, jelentősen árnyalódik. Életét sajátos kettősség jellemzi: meg kell felelnie a családi tradíciónak és a szigorú anyai elvárásoknak, vagyis földesúrként ügyesen kell(ene) vezetni a gazdaságot, egyre feljebb kell(ene) lépkedni a vármegyei hivatali ranglétrán, ugyanakkor folyamatosan kacérkodik a művészi-költői pályával. Közéleti-politikai szerepvállalásában sosem a saját hasznát lesi, hanem a közösséget, a nógrádi embereket, a nemzetet szolgálja, *csatázva a kisszerű kor szűk korlátaiban*, bátran vállalva a konfliktusokat, sőt akár a megtorlást, a börtönt is. Költői-drámaírói pályáján félszegen lépeget, a sorozatos kudarcok pedig elbizonytalanítják. Éppen ezért nem tud dönteni a közéleti tevékenység vagy az irodalmi munkálkodás elsőbrendűségét illetően. A testi bajoktól állandóan gyötört Madách önmagával szemben rendkívül szigorú, erkölcsi és esztétikai mércéjét nagyon magasra tevő, ritka önfegyellemmel rendelkező, ugyanakkor a soha meg nem elégedés nyugtalan lángjaiban lobogó lélek és szellem, akit

elsősorban a gondolkodás, a bölcsekedés, a szellemi energia mozgásba hozása hevít, s ebben – szerencséjére – partnerekre lel a legközelebbi barátaiban.

Madáchot egyművű szerzőnek szokás tekinteni. *Az ember tragédiája* kétségkívül fontos alkotás nemcsak a magyar, hanem az európai irodalom történetében. Kerényi Ferenc e fő művet jelentőségének megfelelő aránybanterjedelemben mutatja be, ugyanakkor felvázolja Madách lírikusi próbáit, valamint a *Tragédiát* megelőző és megelőlegező drámai alkotásoknak is kellő figyelmet szentel.

A könyv alighanem legizgalmasabb része *Az ember tragédiája* kiadástörténetét tárgyalja. A közelmúltban a kritikai kiadás munkálatai közben a *Tragédia* kéziratát ugyanis igazságügyi kéz- és gépírászakértő krimináltechnikai módszerekkel vizsgálta. Így egyértelmű válasz adható arra az irodalomtörténetben sok vitát generáló kérdésre, hogy Arany János *társszerzőként* vagy szerkesztőként vesz-e részt a mű publikálásában. Nem kevésbé érdekfeszítő a *Tragédia* fogadtatástörténete, hiszen a mű erősen megosztotta az irodalmi közvélekedést, s Arany feltétlen ujjongása mellett fanyalgó hangok is megszólaltak a kortársak körében.

Az életrajzhoz függelék csatlakozik. Előbb két kronológiát olvashatunk, az elsőben egy kitekintést kapunk a családtagok sorsáról Madách halála után, majd a Madách-kultusz legfontosabb eseményeiről tájékozódhatunk (pl. az alsósztrigovai Madách-kastély megnyitásáról). Ezt követi egy válogatott bibliográfia, mely segítséget nyújt a könyvtárnyi Madách-irodalomban való tájékozódáshoz (beleértve a forráskiadványokat, kritikai kiadásokat, az életműre vonatkozó elemző munkákat). A

mellékletben pedig képanyag visz közelebb az olvasott élettényekhez; néhány kép itt kerül először nyilvánosság elé.

Kerényi Ferenc tehát úgy hajol közel kedves témájához, hogy mindvégig objektív marad, a tények feltétlen tisztelete vezeti. Végig elkerüli az érzelmi és erkölcsi véleménynyilvánítást, ami nagyon rokonszenves vonás, hiszen így nem enged teret pl. a Madáchtól erősen befolyásoló két asszony, az édesanya, Majthényi Anna és a feleség, Fráter Erzsébet alakját az irodalomtörténeti legendákban behálózó előítéleteknek. Kerényi Ferenc célja: rögzíteni a filológiai kutatások eredményeit, és bemutatni egy embert a fennmaradt régebbi és újonnan feltárt dokumentumok tükrében. Ezt a vállalt feladatot a könyv maradéktalanul elvégzi.

Ugyanakkor nem biztos, hogy Madách életművének befogadásához, értelmezéséhez, élvezéséhez feltétlenül szükségünk van életútjának aprólékos ismeretére. Amikor pl. a *Prágai színt* olvasom, nem Madách Imrét vagy netán korát akarom megismerni, megérteni, megfejteni, hanem elsősorban önértést hajtok végre. Éppen ezért az életrajzot nem mint valami segédanya-

got olvasom, háttérinformációk és kordokumentumok gyűjteményét, hanem önálló műfajként közeledem hozzá. Követendő (vagy elvetendő) példaként állhat előttem ez a belső feszültségeket hordozó, szenvedélyeit nagy önuralommal kordában tartó, a középszerűsége mindenáron és szüntelen felülemelkedni vágyó férfi; cselekedetei, döntései akár visszaigazolások lehetnek saját lépéseimre. A *Tragédia* olvasói élményéhez azonban az életrajzi tények nem tesznek hozzá és nem vesznek el belőle.

Az olvasók többsége viszont alapvetően kíváncsi természetű, szenzációra éhes, és talán szívesebben olvas szerzői életrajzot, mintsem magát az életművet vagy annak kiemelkedő darabjait. (Madách munkái amúgy sem adják könnyen magukat, nemcsak a filozofikus háttér, hanem a nyelv miatt sem.) Kerényi Ferenc könyve azzal töltheti be igazi küldetését, ha felkelti a potenciális olvasók érdeklődését, hogy magukat a szépirodalmi alkotásokat is a kezükbe vegyék, s azokon keresztül önmagukhoz jussanak el.

(Kerényi Ferenc: *Madách Imre*.
Kalligram, Pozsony, 2006)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Baranyi Ferenc (Budapest), Barati Attila (Pácin), Barcs János (Szigethalom), Bozó Gyula (Salgótarján), Csongrády Béla (Salgótarján), Debreceni Boglárka (Salgótarján), Elekes Éva (Balassagyarmat), Fehér József (Sátoraljaújhely), Földy Ferenc (Sáropatak), Gáspár István Gábor (Salgótarján), B. Gedeon Hajnalka (Salgótarján), Kasza Marton Lajos (Toronto), Kelemen István (Balassagyarmat), Lászlóffy Csaba (Kolozsvár), G. Lóránt Lujza (Salgótarján), Lóránt János Demeter (Mezőtúr), Keszthelyi Rezső (Budapest), Németh István Péter (Tapolca), Nógrády Andor (Jobbágyi), Peák Ildikó (Salgótarján), Simek Valéria (Bakonycsernye), Solymár József (Solymár), Sulyok László (Salgótarján), N. Tóth Anikó (Ipolyság)